

Mietteitä kritiikeistä ja kriitikon roolista

03.05.2007 - 08:55

Ajattelin että näin aluksi pohdin muutaman kerran yleisellä tasolla kritiikkiä ja kritiikin olemusta, luonnollisesti lähinnä siitä näkökulmasta kuinka itse koen/olen kritiikkien kirjoittamisen kokenut.

Viimeksi pohdin suhteellisen lyhyesti kirjallisuuskritiikkejä suhteessa niiden sisältöön. Pohdin mm. sitä, että monesti, pituudesta huolimatta, kirjallisuuskritiikeissä puhutaan kaikesta muusta kuin siitä mistä pitäisi, eli käsillä olevasta kirjasta. Ja totesin, että ihmisillä tuntuu olevan hyvin erilaisia käsityksiä siitä, mikä on kirjallisuuskritiikki. Seuraavassa ajattelin yrittää selittää omaa näkökulmaani siitä, millä tavalla ymmärrän kirjallisuuskritiikin ja kriitikon roolin.

Kirja-arvostelu, kirjallisuuskritiikki, kritiikki, arvio, arvostelu – rakkaalla lapsella on monta nimeä. Mutta mistä kirjallisuuskritiikki loppujen lopuksi koostuu? Joskus näkee ja kuulee kritiikkejä koskevia valituksia esim. siitä, että eihän tämä ole mikään kritiikki, koska tämä on lähinnä juonireferaatti. Ymmärrän yskän – ei teksti minunkaan mielestäni ole kritiikki, jos siinä referoidaan vain ja ainoastaan juonta. Mutta on vaikea kirjoittaa kirjasta kritiikkiä, jos ei sano sanaakaan sen juonesta tai kerronnallisesta rakenteesta – kuinka lukija ilman minkäänlaista juonireferaattia ymmärtää millaisesta tekstistä on kyse?

Toisinaan taas näkee kritiikkejä, joissa tuodaan esille lähinnä kriitikon omia käsityksiä asioista, sellaisista asioista, jotka eivät välttämättä liity itse kirjaan millään muotoa. Kommenttina tähän voin todeta, että teksti ei mielestäni ole kritiikki, jos siinä keskitytään kaikkeen muuhun kuin itse kirjaan, mutta ymmärrän tämänkin yskän jossakin määrin: kritiikki on kuitenkin aina ennen muuta kriitikon subjektiivinen näkemys hänen analysoimastaan tekstistä, ja subjektiivinen näkemys jostakin tekstistä edellyttää sitä, että kritiikko tuo esille omia näkemyksiään ja käsityksiään asioista. Konsti on siinä, että pitää osata nitoa nämä näkemykset ja käsitykset tekstiin sillä tavoin, että ne liittyvät siihen olennaisella tavalla.

Kirjan juonta referoiva ja kriitikon subjektiivisiin käsityksiin perustuva/niitä ilmaiseva kritiikki edellyttää kuitenkin sitä, että kriitikon pitää osata perustella asiat joista hän puhuu. Ja mielellään siten, että perusteet löytyvät käsiteltävästä tekstistä: kritiikillä pitää olla perusta. Pelkkä "tää on sikahyvä" tai "tää on ihan paska" ei todellakaan riitä – pelkkä oma mielipide ei riitä. Oma mielipide pitää osata ja täytyy osata perustella. Asiallisesti. Nimenomaan asiallisesti. Muuten kritiikissä ei ole mitään mieltä. Muuten kritiikki ei ole kritiikki.

Haukkuminen ei ole kritiikkiä, jos haukkuja ei osaa perustella, ja asiaton haukkuminen ei ole kritiikkiä lainkaan, vaikka sen osaisikin perustella – se on lähinnä tekstin kirjoittajaan tähdättyä tahallista loukkaamista ja tekstin kirjoittajan haavoittamista, jossa ei loppupeleissä ole mitään järkeä. Myöskään ylistäminen ei ole kritiikkiä jos ylistystä ei osata perustella – mitä järkeä tekstin taivasiin asti kehumisessa on, jos kehuille ei löydy perusteluja tekstistä? Tällöinhän ylistäminen on lähinnä tekstin kirjoittajaan kohdistettua nuoleskelua, jolla on todennäköisesti aivan muut tarkoitusperät kuin tekstin arviointi.

Tästä pääsemme siihen, että kritiikin (ja kriitikon) pitäisi olla neutraali, eli kritiikissä pitäisi olla kyse puolueettomasta tekstin arvioinnista, jolle edelleen löytyy perusteet käsillä olevasta tekstistä. Kuinka puolueettomuus onnistuu, mikäli kriitikon pitäisi lausua ääneen omia subjektiivisia näkemyksiään arvioitavasta tekstistä?

Käsittääkseni se onnistuu esimerkiksi tekstin toimivuuden arvioinnin kautta – esimerkiksi arvioimalla toimivatko tekstin tarina- ja kerrontarakenteet (tarinarakenne=teksti kertoo tällaisen ja tällaisen tarinan, kerrontarakenne=se järjestys missä tarina kerrotaan), minkälaisia henkilöahmot ovat, toimivatko henkilöahmot osana tarinaa vai eivät, tekstin mahdollinen dialogi, tekstin mahdolliset asiavirheet, mahdolliset kirjoitusvirheet, tekstin mahdollinen kuvitus yhdistettynä varsinaiseen kerrontaan, millä tavalla tekstiä/tarinaa mahdollisesti kerrotaan (epäsuora kerronta, vapaa epäsuora kerronta, suora kerronta), onko teksti osa jotakin suurempaa kontekstia, jota vasten/jonka rinnalle se suhteutuu (esimerkiksi historiallinen konteksti tai osa jotakin sarjaa, esim. jatkoa aikaisemmin ilmestyneelle kirjalle).

Lisäksi aina voi suoda muutaman sanan sille genrelle jota teksti mahdollisesti edustaa. Edellä tuli esille muutama näkökulma/käsite joiden avulla tekstejä voi lähestyä, ja näihin mainittuihin seikkoihin nojautuen näkisin, että tekstin objektiivisen arvioimisen välineitä on kyllä olemassa, jos kriitikko vain haluaa näitä välineitä käyttää.

Lyhyesti voisi myös todeta sen, että kriitikon pitäisi pystyä olemaan kriittinen myös omia tekstejään kohtaan sekä hyväksyä niihin mahdollisesti kohdistuva kritiikki. Minulle on syntynyt tunne siitä, että tämä tuntuu joskus olevan kriitikolle vaikeaa, mikä on sinänsä hassua, koska kyllähän kriitikotkin saattavat joskus tehdä esimerkiksi virheitä kritiikeissään. Hassua asian vaikeus on ennen kaikkea siksi, että kyllähän kritiikistä pitää saada olla erimieltä kriitikon kanssa - mitä se haittaa, jos kritiikkiä kritisoidaan? Ainakin asia on tällöin herättänyt ajatuksia ja synnyttänyt keskustelua, jos kritiikki synnyttää vastakritiikkiä tai yleistä keskustelua. Uskoisin, että itsekritiikistä tai kritiikin kritiikistä ei ole koskaan haittaa, mikäli se toteutetaan asiallisesti. Kriitikon itsekriittisyys on aihe, johon ajattelin palata myöhemmin uudelleen laajemmin, mutta asiasta on mielestäni hyvä mainita myös tässä yhteydessä.

Olen pohtinut myös sitä, sitä, mikä tekee jostakusta kriitikon? Mikä minusta tekee kriitikon? En osaa vastata kysymykseen muutoin kuin oman elämänkokemukseni pohjalta: Ennen kaikkea minusta tekee kriitikon se, että olen lukenut, lukenut ja lukenut siitä asti kun lukemaan opin – toisin sanoen kirjallisuuden tuntemus. Minusta tekee kriitikon kaikki ne kymmenet, kymmenet ja kymmenet, sadat ja sadat (tuhannet?) kirjat, jotka olen elämäni aikana lukenut, se pohja joka kirjallisuudesta on mieleni perukoille näiden luettujen kirjojen perusteella rakentunut. Ja "pakko" on myöntää, että minusta tekee kriitikon myös kirjallisuuden opinnot – "pakko" sen vuoksi, että joskus, opintoihini tuskastuneena, oli aika, jolloin ajattelin että kirjallisuuden opinnoista ei ole mitään hyötyä.

Nykyään olen vain ja ainoastaan onnellinen siitä, että ylipäänsä pääsin opiskelemaan kirjallisuutta, ja että valitsin nimenomaan yleisen kirjallisuustieteen – sen vaikeudesta huolimatta (koin kirjallisuustieteen vaikeaksi oppiaineeksi, siellä oli ja on edelleen hyvin paljon (teoria)asioita joita en ymmärtänyt ja ymmärrä vielääkään). Ei ole tarkoitus arvottaa yleistä kirjallisuustiedettä suhteessa suomen kirjallisuuteen, mutta katsoisin että omalta osaltani etenkin yleisen kirjallisuustieteen opinnoilla niiden vaikeudesta huolimatta on ollut lusikkansa siinä sopassa, jossa minusta on keitetty kritiikko.

Katson näin sen vuoksi, että olen opiskellut myös suomen kirjallisuutta, mutta olen kokenut, että yleisestä kirjallisuustieteestä on ollut enemmän konkreettista hyötyä nimenomaan kirjallisuuden analysointia silmällä pitäen. Tosin en ole aine- ja syventäviä opintoja suomen kirjallisuudesta suorittanut, joten tämä näkemys on hyvin puolueellinen. Tiedän suomen kirjallisuuden aine- ja syventävistä opinnoista vain se mitä minulle on kerrottu, ja mitä opinto-oppaasta olen lukenut. Joka tapauksessa, asiaan palatakseni, kirjallisuuden opintojen myötä olen (toivottavasti) oppinut edes

jossakin määrin keskittymään käsillä olevaan asiaan ja ennen kaikkea perustelemaan näkökulmani ja mielipiteeni. Ja pohtimaan sekä tutkimaan sitä, mikä tekstistä tekee sellaisen kuin se on.

En muista koskaan osallistuneeni yhdellekään kurssille, jossa olisi varsinaisesti opetettu kirjallisuuskritiikkien kirjoittamista, en yliopistossa enkä muualla. Olen opetellut homman tekemällä, kirjoittamalla nuoresta lähtien, ja opettelemalla useaan otteeseen sen kuuluisan kantapään kautta. Ehkä tämä sujuu, ehkä ei, mutta sen arvion tekeminen ei ole minun hommani – harvempi pystyy arvioimaan omia tekstejään objektiivisesti. En minä ainakaan.

Kuten viime blogitekstissäni yritin tuoda esille, hitonmoisen jutun nykyajan kirjallisuuskritiikeistä tekee niiden monissa julkaisuvälineissä rajoitettu pituus. Tällöin on yksinkertaisesti mahdotonta mahdollistaa kritiikkiin kaikkea sitä, mikä kriitikon mielestä on tekstin kannalta olennaista. Joten valintoja on tehtävä. Näkökulma on käsittääkseni suurin valinta: mistä näkökulmasta tekstiä arvioi ja tarkastelee, mistä näkökulmasta tekstiä lähestyy. Näkökulma ratkaisee paljon – kun valitset näkökulmasi, rajaa se luonnollisesti toisia vaihtoehtoja pois, ja ennen kaikkea avaa polkua sille millä tavalla tekstiä lähestyt.

Ensi viikolla ajattelin pohtia kuvakirjakritiikkiä käyttäen esimerkkinä Harri Oksasen esikoisteoksesta Pokkiainen kirjoittamaani kritiikkiä.